

Croatica XXVII/XXVIII (1998./1999.) - 47/48 Zagreb

Izborna znanstvena rasprava

Srećko Lipovčan

PROZNO DJELO MLADOG UJEVIĆA
(Kriterij funkcionalnosti i tipološka sistematizacija tekstova)*

UDK 886.2(091)-4-6-94

Unatoč činjenici o postojanju više od 1300 bibliografskih jedinica posvećenih životu i djelu Tina Ujevića, razmjerno najveći njihov dio razmatra njegovo pjesništvo. Ujevićeva proza, posebice ona rana, nastala do g. 1919., razmjerno je rijetko bila predmetom analize. Cilj je ovoga priloga identificirati tu građu, sistematizirati je i tipološki je razvrstati metodom uporabnih književnih oblika (prema modelu razvijenom u germanistici) po kriteriju funkcionalnosti. Analizom na temelju ovakva modela, koji smo prilagodili i oblikovali prema naravi Ujevićevih tekstova, mladi Tin-prozaist otkriva se kao istaknuti predstavnik brvatske političke i kulturološke publicistike i majstor koji sretno i prikladno barata najzabtjevnijim mikrostrukturama stila. Osobito se vještim Ujević pokazuje kao autor komentara, podlistaka, polemika i rasprava, a manje je uspijevao biti i vrsnim književnim kritičarom, iako se do sada sve bogatstvo njegovih tekstova uglavnom svodilo baš samo na ovaj, jedan oblik. Uvid u sve uporabne oblike kojima se Ujević služio, znatno proširuje poznavanje njegova književnog i publicističkog angažmana u doba kad je bio i izrazito politički aktivan, pa nema nikakva razloga da njegovo vješto pero na tome području ne pribrojimo redu naših najvrsnijih polemičara i feljtonista, kulturologa i političkih publicista s početka stoljeća, uz bok Matošū, Supilu i Krleži.

Uvodna napomena

Na proučavanje *mladenačke proze* (pisane od početka 1911. do kraja g. 1919.) potaknula nas je činjenica, da recepcija Ujevićeva opusa - do danas (zacijelo) više od 1300 bibliografskih jedinica - pokazuje izrazitu neravnomjernost. U zamjetno najvećem broju radova pisalo se o *pjesništvu*, znatno manje pozornosti bilo je posvećeno *prozi*, posebice onoj do g. 1919. O tome svjedoče i bibliografije,¹ koje su do g. 1981. registrirale više od 1250 priloga!² Nakon 1981. nema objavljenih bibliografskih pregleda.³

Seдамnaest svezaka SABRANIH DJELA i danas su najpouzdaniji kompendij, iako su priređivači upozorili kako nisu mogli objaviti sve Ujevićeve tekstove za koje se zna.⁴ Unatoč ograničenjima koja su bila postavljena tada obvezatnim "novosadskim pravopisom", građa tiskana u SD pouzdan je temelj/izvor za raščlambu i sud o *značaju* Ujevićeva opusa. No, prije nego pristupimo raščlambi mladenačkog proznog opusa, valja nešto reći o književno-znanstvenim metodama koje taj pristup omogućuju.

Pojam književnog teksta. Uporabni književni oblici

1. O kritici tradicionalne paradigme

Gledajući na kritičku recepciju i književno-znanstveni (ne)interes za Ujevićevu ranu prozu s širem europskog obzora, možemo ustvrditi kako se tu naša znanost o književnosti nije odmakla od one tradicionalne paradigme što

* Objavljujemo prvi dio drugog poglavlja disertacije *Mladi Ujević. Prozno književno djelo. 1909. -1919.*, obranjene na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 6. listopada 1999. U prvom poglavlju koje je za objavljivanje u g. 2000. prihvatio časopis "Forum", prikazan je Ujevićev politički angažman.

¹ Usp.: D. Jelčić: *Literatura o Tinu Ujeviću*, u: "Sabrana djela Tina Ujevića" (dalje: SD), sv. XVII, Zagreb 1967., 384-458.: 764 jedinice (od 1911.- 1966.); M. Vaupotić: *Dopuna literature o Tinu Ujeviću*, ib., 475-484: 133 novopronađena priloga (do početka g. 1967.); Š. Vučetić: *Važnija literatura o Tinu Ujeviću*, "Tin Ujević, P", *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zagreb 1970., str. 57-64.: 6 novih priloga (do 1969.); N. Paro: *Bibliografija radova o Tinu Ujeviću (1967-1980)*, "Croatica" 15-16/1980-81., 335-366.: 357 jedinica. Ovome broju valja dodati i 21 rad sa *Znanstvenog skupa* održanog u Zagrebu, u studenom 1980. o 25. obljetnici Ujevićeve smrti, objavljen u istom dvobroju časopisa "Croatica" (uredio: A. Stamač).

² Autor do sada jedine knjige o recepciji Ujevićeva djela (*Tin Ujević u jugoslavenskoj književnoj kritici*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1988.), bosansko-hercegovački povjesničar književnosti Dragomir Gajević u svojoj *Bibliografiji* (409-423) ne donosi ništa nova. Knjiga je pripremljena za tisak očito znatno ranije (1976.?), jer se orijentira samo prema Jelčićevim i Vaupotićevim rezultatima, a rad N. Paro ne spominje.

³ Ujesen g. 1985. u Splitu je održan Znanstveni skup *Tin Ujević u suvremenih istraživanja* (s posjetom sudionika Vrgorcu). Organizirao ga je IRO Logos zalaganjem tadašnjeg glavnog urednika I. Sanadera, a stručni je voditelj bio A. Stamač. Ni Skup ni organizator nisu uživali osobitu "političku podršku" tadašnjih gradskih vlasti. Sanader je uskoro napustio Logos (i Split), pa zbornik radova nažalost nikada nije izašao.

⁴ Usp. SD X, 482 - 483.

ju je, primjerice g. 1948. u svom klasičnom uvodu u znanost o književnosti, bio izložio Wolfgang Kayser.⁵ Podsjetimo se: Kayser je interes te znanosti ograničio na "lijepu književnost" (a zapravo na *pjesništvo*), na ona djela koja su - kako kaže - umjela stvoriti "vlastitu predmetnost", pa je stoga isključio "djela znanstvenika, govornika, novinara".⁶

No, ako je u nas - ne samo u odnosu na *Ujevićev prozni opus* - Kayser u ovom pitanju *de facto* i dan-danas autoritetom, u književnoznanstvenom su prostoru njemačkoga jezika, primjerice, njegove norme postale upitne i prijeporne još šezdesetih godina; došlo je do žive, bogate i plodne diskusije o kojoj sažeto, instruktivno i dokumentirano informira Horst Belke u uvodu svome sveučilišnom priručniku *Literarische Gebrauchsformen*.⁷

Taj termin prevodimo ovdje *književni uporabni oblici*. Razumije se, mogli smo kazati i *forme*, za koji se termin zalaže P. Pavličić, ali smo se u toj stvari priklonili Z. Škrebju.⁸

Vratimo se Belkeu, koji uvodno konstatira da je Kayser "(...) iz obzora svoga zanimanja prognao velik broj onih uporabnih oblika koji su primarno određeni svrhom koja leži izvan njih samih, nekom pragmatičnom svrhom."⁹ U tom je priručniku, posvećenom problemima i klasifikaciji *uporabnih književnih oblika*, ponudio pristup koji nam se učinio vrlo poticajnim i za Ujevićev mladenački prozni opus. Valjalo je pokušati sljedeće: konzistentnost Belkeovih stajališta, temeljenih prije svega na rezultatima germanistike, provjeriti na našoj *građi*, tj. *ponovno čitati* prozu mladog Ujevića tako, da se imaju na umu Belkeovi prijedlozi i rezultati.

Promotrimo najprije što predlaže Belke. Oslonivši se u bitnome na model K. Bühlera, uputio se onim smjerom što ga je u svojim spisima o problemima poetike i estetike¹⁰ naznačio J. Mukařovský. Češki jezikoslovac

⁵ W. Kayser, *Das Sprachliche Kunstwerk*. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft. Bern, 1971 (15. izdanje).

⁶ *Ib.*, 16.

⁷ Horst Belke, *Literarische Gebrauchsformen*, Bertelsmann Universitätsverlag, Düsseldorf, 1973., 11-25. (Treće poglavlje u knjizi, *Teorijsko-komunikacijski i semiotičko-lingvistički pokušaji tipologizacije i klasifikacije tekstova* napisala je G. Belke). H. Belke je poznati njemački specijalist na ovome području. U višesveščanom priručniku *Grundzüge der Literatur- und Sprachwissenschaft* (sv. prvi: *Literaturwissenschaft*) u izdanju dtv, Wissenschaftliche Reihe, München, 1. izd. 1973., napisao je poglavlja *Jednostavni oblici* i *Uporabni tekstovi*. O Belkeovu se književnoteoretskom naporu u nas nije raspravljalo, a temeljnih obavijesti nema ni u četvrtom izdanju standardnog domaćeg djela. (Usp.: Zdenko Škreb - Ante Stamać, *Uvod u književnost*. Teorija, metodologija. Četvrto, poboljšano izdanje. Globus, Zagreb 1986.).

⁸ Z. Škreb se, slijedeći njemački terminološki sustav, založio za termin *oblik* (Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Zagreb, 1976.) a P. Pavličić radije je ostao kod termina *forma*, koji mu znači "naziv za pojedine klasifikacijske skupine" (Pavao Pavličić, *Književna genealogija*, SNL, Zagreb 1983., 14).

⁹ *Ib.*, 11.

¹⁰ Jan Mukařovský, *Kapitel aus der Poetik*. Edition Suhrkamp 230, Frankfurt/Main, 1967.; *Kapitel aus der Ästhetik*. Edition Suhrkamp 428, Frankfurt/Main, 1970.

govori o četiri funkcije jezičnoga znaka; tri su praktične (prikazbena, ekspresivna i apelativna), jer slijede neku *izvanjezičnu svrhu*. Četvrti je estetička, a razlikuje se od prvih triju po tome, što se usmjerava na "kompoziciju jezičnog znaka":¹¹ "Posredovanjem prve tri funkcije zadobiva primjena jezika praktično polje djelovanja; četvrti se funkcija naprotiv otima neposrednoj svezi s praksom."¹²

I za istraživanje rane Ujevićeve proze vrlo je instruktivno sljedeće mišljenje češkoga znanstvenika: "Nikada se ne događa da u nekom, posve autonomnom, umjetničkom iskazu potpuno iščezne praktična funkcija (...); svako je pjesničko djelo, u najmanju ruku virtuelno, i prikaz i izraz i poziv; često baš ove, praktične funkcije, snažno dolaze do izražaja u nekom umjetničkom djelu, prikazbena na primjer u romanu, izražajna u lirici." Relevantno je za naš pristup i ovo: "Vrijedi i obratno: nijedna praktična djelatnost nije u potpunosti lišena estetičke funkcije; ona u najmanju ruku potencijalno sudjeluje u svakoj ljudskoj djelatnosti; u svakodnevnu govoru, primjerice, svaka radnja pri kojoj u prvi plan izbijaju semantičke sveze što organiziraju i prožimaju kontekst, budi estetičku funkciju."¹³ Belke ovako razvija postavke Mukašovskoga: "Preovladava li sveza s kontekstom, onda dominira estetička funkcija; ima li pak prednost odnos između označenoga i zbilje - dominira praktična funkcija. U pjesništvu ima neospornu prednost estetička funkcija, u uporabnoj pak književnosti uz nju, u pojedinim oblicima, dolazi do izražaja neka praktična funkcija."¹⁴

2. Uporabni književni oblici

Nakon što je izložio mišljenja nekolicine autora, Belke predlaže klasifikaciju i opis "etabliranih" uporabnih književnih oblika prema kriteriju *dominantne praktične funkcije*, kako bi dokazao funkcionalnost njihovih literarnih elemenata. Razlikuje četiri skupine uporabnih književnih oblika:

1) *Osam* oblika s funkcijom *informiranja* (rasprava, traktat, znanstveno popularno djelo, dijalog, izvještaj, reportaža, interview, životopis); 2) *Pet* oblika s funkcijom *vrednovanja* (esej, podlistak, glosa, uvodnik, kritika); 3) *Tri* oblika s *apelativnom* funkcijom (govor, propovijed, polemika), te 4) *Tri* oblika s *autobiografskom* funkcijom (dnevnik, autobiografija, uspomene).¹⁵

U našem pristupu Ujevićevoj prozi uporište ćemo imati u sljedećim oznakama: *pragmatična svrha* (Belke), *praktično polje djelovanja*, *neposredna sveza s praksom*, *praktična funkcija* (Mukašovsky). Sada ćemo Ujevićeve mladenačke prozne tekstove promotriti u svjetlu prikazanog modela.

¹¹ Mukašovsky, 1970., 48.

¹² *Ib.*, 49.; Belke, 1973., 61.

¹³ Mukašovsky, 1970., 49.

¹⁴ Belke, 1973., 61.

¹⁵ *Ib.*, 78-157. Usp. i Udo Müller (Hrsg.), *Journalistische Textformen*. Textauswahl: H.-U. Meyer, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1980., 5-14.

Razlozi ovakva pristupa: proza mladog Ujevića kao građa

1. Teškoće s uobičajenom tipologijom Ujevićevih tekstova

Riječ je, kako je istaknuto, o različitim tipovima tekstova, *napisanim* od siječnja 1911. do kraja 1919., ali neki od njih nisu i *objavljeni* u tom razdoblju. U raščlambi koju smo poduzeli u ovoj radnji, razumijevamo ih kao jednu od skupina *primarnih izvora*. Sada valja što god reći i o njihovu formalnom statusu.

Prvo (i najvažnije): *rukopisi* tekstova su izgubljeni. Nije isključeno ali nije ni vjerojatno da će se jednom pronaći. O činjenici da *ne raspoložemo rukopisima* (izvornicima) - mora voditi računa svaki istraživač.

Drugo, postoje *prvoobjave*. One nam svjedoče o tome kako je tekst *objavljen* (ali ne i *napisan*). Ne možemo isključiti nego, štoviše, sa sigurnošću pretpostaviti da je bilo bar nekih uredničkih/redatorskih intervencija, ne samo u *sadržaj* nego i u *izraz*. To je više nego vjerojatno i stoga, jer su tekstovi - kako ćemo kasnije u pojedinostima vidjeti - u razdoblju od osam godina objavljivani u raznim listovima, gradovima i zemljama. Prvoobjave stoga i upućuju i na širi kontekst, na mjesto, vrijeme i okolnosti objavljivanja. Dodatnu poteškoću predstavlja činjenica da Ujević *ove* svoje tekstove nikada kasnije nije ponovno priređivao za tisak, pa nije bio u prilici u njih intervenirati i, eventualno, unijeti neke (jezične ili sadržajne) promjene (iznimku predstavlja tekst *Ispit savjesti*). Dakle, postojala je mogućnost, da za *građu* radnje uzmemo tekstove *prvoobjava*, čemu je ovaj autor u načelu bio vrlo sklon. No, valjalo je respektirati sljedeću činjenicu: iako prvoobjave jednoga dijela Ujevićevih "ranih radova" nisu nedostupne, ta je "dostupnost" od male *praktične* vrijednosti svakome onom, koji želi provjeriti postupak i zaključke ovoga rada.¹⁶

Odlučili smo stoga za *građu* uzeti tekstove objavljene u SD. O okolnostima u kojima se na SD radilo u šezdesetim godinama u uvodu je knjizi *Opojnost uma*, D. Jelčić, jedan od četvorice priređivača, napisao: "*Sabrana djela Tina Ujevića* bila su redigirana prema tada propisanom tzv. 'novosadskom pravopisu' i to im je svakako najveća mana. Jer, da bi se zadovoljili često i apsurdni zahtjevi toga pravopisa, moralo se ne jednom iznevjeriti Ujevićeve osebnosti, i to ne samo pravopisne nego i leksičke, budući da je navedeni pravopis tu i tamo nepovlasno prekoračivao uobičajene ingerencije jednoga pravopisa (...) i zadirao u jezična pitanja, pitanja koja više nisu stvar

¹⁶ Ujevićeva *ostavština* pohranjena je u Odjelu za povijest hrvatske književnosti *Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU* u Zagrebu, Opatička 18. Pregledom (za ovu radnju relevantnog) dijela ostavštine mogao sam utvrditi da bi je trebalo ne samo ponovno srediti i katalogizirati, nego i *kompletirati*. U ostavštini se npr. nalaze *fotografije* nekih Ujevićevih tekstova iz beogradskih novina "Piemont" i "Slovenski jug", ali na istom mjestu nisam našao fotografija (ni fotokopija) drugih tekstova iz toga razdoblja (npr. onih iz hrvatskog i inozemnog tiska), koji su objavljeni u SD.

dogovora nego jezične tradicije, jezičnog iskustva i osjećaja, pa i stilske namjere. (...) Sve je to sada, u Izabranim djelima Ujevićevima, uz koja izlazi i ova hrestomatija, vraćeno u izvorni Ujevićev oblik i napisano onako, *kako je sâm Ujević pisao*.¹⁷ Ne bih se mogao složiti s ovom, kurzivom istaknutom, Jelčićevom tvrdnjom kao *općevažećom*, jer ona *ne vrijedi* za građu o kojoj je ovdje riječ, jer, *nema rukopisa*; ako je u *Izabrana djela* nešto "vraćeno u izvorni Ujevićev oblik", onda to nije bio izvorni oblik rukopisa nego *prvoobjave*. Dakle, bar što se tiče tekstova o kojima raspravljamo, ni u toj ediciji nemamo tekstove onakve, kakve je "sâm Ujević pisao".

Priredivači *Sabranih djela* su tekstove kojima se ovdje bavimo, po svescima ovako rasporedili i naslovili:

1.) Svezak V. (1965.): Pjesničke proze; 2.) Svezak VI. (1965.): (Proze);¹⁸ 3.) Svezak VII. (1965.): Kritike, prikazi, članci, polemike (*O hrvatskoj književnosti*; *O srpskoj književnosti*); 4.) Svezak VIII. (1965.): Eseji, rasprave, članci; I.: (*O stranoj književnosti*, I.) 5.) Svezak IX. (1965.): Eseji, rasprave, članci; II.: (*O domaćim i stranim umjetnicima*);¹⁹ 6.) Svezak X. (1966.): Eseji, rasprave, članci; III. (*O politici, o ekonomiji, o sociologiji*);²⁰ 7.) Svezak XI. (1965.): Eseji, rasprave, članci; IV. (*Iz naše kulturne povijesti*);²⁰ 8.) Svezak XII. (1965.): Feljtoni, I. 9.) Svezak XIV. (1966.): Autobiografski spisi, pisma, intervjui;²¹ 10.) Svezak XVI. (1967.): Postuma, II. (*O politici, o ekonomiji, o sociologiji*);²² 11.) Svezak XVII. (1967.): Postuma, III. (*Autobiografski spisi [II], Naknadno nadeni prilozi, Prilozi o Tinu Ujeviću, Bibliografija/Literatura, Kronologija/Registar imena*);²³

Dakle, za ovaj rad relevantni tekstovi objavljeni su u jedanaest od ukupno sedamnaest svezaka SD-a, a to znači da opseg naše građe (primarnih izvora) nadmašuje više stotina stranica.

Posebno je za nas važan trodijelni *X. svezak*, jer su u *prvom* dijelu (1911-1913: Zagreb, Beograd, Šibenik, Rijeka, Spljet, Zadar) i *drugom* dijelu (1913-1918: Pariz, Cetinje, London) objavljeni neki od najrelevantnijih nam tek-

¹⁷ *Misli i pogledi Tina Ujevića*, August Cesarec, Zagreb 1986. Kurziv naš, 8.

¹⁸ U ovom svesku u naslovu nema atribucija, jer sadrži dvije Ujevićeve knjige proze (*Ljudi za vratima gostionice i Skalpel kaosa*). Jedini za nas relevantan tekst je *Ispit sazvesti*, pisan ujesen 1919. a prvi put tiskan 1923.

¹⁹ U ovoj cjelini tiskan je tekst o *Tomi Rosandiću*, objavljen doduše g. 1920. u Zagrebu kao *Predgovor* knjizi likovnih reprodukcija (usp. SD, IX, 409), ali smatramo da je napisan još 1919., prije Ujevićeva odlaska u Beograd. /Deveti svezak SD-a donosi još dvije cjeline (*O stranoj književnosti*, II. i *O književnosti i umjetnosti*) ali u njima su tekstovi napisani nakon g. 1919./

²⁰ Na naše se razdoblje odnosi samo (trodijelni) tekst o Natku Nodilu. Svezak donosi još dvije cjeline: *Kultura i filozofija Istoka i Iz nauke*.

²¹ Ove Ujevićeve tekstove - ukoliko se odnose na razdoblje koje proučavamo - smatramo skupinom *sekundarnih izvora*, jer *a posteriori* referiraju o razdoblju u kojem je nastala građa koju proučavamo.

²² Svezak sadrži još sedam cjelina, ali u njima nema tekstova napisanih do kraja 1919.

²³ U posljednjem svesku edicije veći je broj priloga koji za nas imaju značaj primarnih i sekundarnih izvora.

stova. Koliko mi je poznato, *jedini* kritički prikaz ovog, za naš rad možda i najvažnijeg sveska SD-a, napisao je J. Laušić. Prepoznao je i točno imenovao temeljnu strukturalnu opreku (mladi hrvatski unitaristi/velikosrpska politika), požalio što se Ujević – kad ju je već “pomogao stvoriti” nije angažirao i na razaranju “međuratne velikosrpske Jugoslavije”, ali je razlog za to pročitao u knjizi o kojoj referira: “Ujević se naprosto bojao da ne ponovi istu grešku zbog koje ga je moglo i moralo biti sram, zbog koje se stidio čitava svog života.” Laušić je pregnantno ocijenio značenje ovoga dijela Ujevićeve proze: “Valja na kraju istaknuti: kako god je Tin majstor stiha i eseja, isto je tako majstor političkog članka i pamfleta, pa se ovi tekstovi i danas, kad im je aktualnost uvelike minula, čitaju s pravim užitkom. Mnogi bi naš publicist iz ove knjige štošta mogao naučiti. A i mi.”²⁴ Danas, g. 1999., možda bi autor drugačije formulirao samo dio rečenice o aktualnosti koja je “uvelike minula”.

2. Uspostava novog rasporeda tekstova i model raščlambe

Nakon ovog uvida otvorila su se i pitanja atribucijâ (tipoloških odrednica) tekstova i, s aspekta preglednosti, njihova rasporeda u SD. Sve to je autora ove radnje postavilo pred nekoliko problema različite (ne samo “tehničke”) naravi:

Prvo, analiza *svakog pojedinog teksta* zahtijevala bi da u radnju integramo *velik dio građe*, što bi njen opseg neumjereno povećalo ne samo preko dopustivih nego i razložnih granica;

Drugo, zaključili smo da *raspored građe* po svescima SD-a nije prikladan za svrhu ovoga istraživanja, jer ne omogućuje *onu* preglednost bez koje nema valjanog obavljanja našeg nauma. Odlučili smo se za sljedeće:

1. uspostaviti novi, *drugačiji redoslijed i raspored tekstova*, i učiniti ga razvidnim u obliku *tablica s kronološkim popisom*; 2. slijedom *novog redoslijeda* i rasporeda atribuirati i tipološki sistematizirati tekstove.

Opis i tipologija Ujevićevih prozних tekstova

1. Model i živa književna riječ. Ujevićevi uporabni književni oblici

Već i prvi pogled na Ujevićeve tekstove - onako kako su atribuirani i raspoređeni u SD - govori da je riječ o *različitim* uporabnim književnim oblicima. Ali, i atribucije i raspored otvorili su niz pitanja i dilema, od kojih u neke ovdje i nećemo ulaziti. Na primjer, ostavit ćemo po strani razlike između prvoobjava i redakcije u SD, jer to mora biti predmetom posebnog istraživanja, a ono zahtijeva kompetentna lingvistica.

²⁴ J. Laušić, *Ujević političar*. Tin Ujević, Sabrana djela, X sv., u: “Republika”, XXII, 7-8, 342; Zagreb 1966.

Poteškoća su bili svjesni dosadašnji proučavatelji ove proze: M. Vaupotić je 1964. istaknuo niz teškoća u pokušaju "svrstavanja" ove proze "u nekoliko grupa i srodnih tematskih i genreovskih klasifikacija": "Precizirati dakle da su određeni tekstovi i zapisi predestinirani da budu studije, a drugi izraziti eseji, Sizifov je posao..."²⁵ Karakter ove edicije je izbor ograničio na tekstove koji su "ipak bliži konvencionalnom karakteru književne kritike". Obavještavajući javnost o "cjelini Ujevićeve proze" Vaupotić je dao nacrt za 6 skupina tekstova, ali je razlikovni kriterij *oblika* jednom proveo ("a - eseji, kritike i polemike iz i oko književnosti jugoslavenskih naroda"), a drugi puta zaobišao: ("d - politička publicistika").

Kad smo krenuli u pretragu, ponajprije su se ukazali problemi koji prije *ponovnog čitanja* tekstova nisu bili uočljivi. Kako smo pošli od Belkeova modela, poštujući relevantnost četiriju dominantnih funkcija, uvid u građu je pokazao da njegovu tipologiju nije moguće primijeniti "bez ostatka"; bila je katkada preširoka a katkada preuska. Ponovno se pokazalo kako se *živa* književna riječ opire Prokrustovoj postelji nekog operativnog *modela* i onda kad je on najpromišljeniji, pa možemo kazati da (*svako pojedino*) *djelo zahtijeva prilagodbu (nekog općeg) modela cjelini svoje književne biti*. Ta prilagodba ne može biti mehanička primjena modelnih instrumenata, jer je riječ o složenom i dinamičnom procesu, o dijalogu općeg i posebnog u proходу kroz neko djelo. Tako i razdioba prema kriteriju *dominantne funkcije* može biti samo operativni model, jer u zbilji nema *idealno* "čistih" oblika. Samo potanka analiza konkretnog teksta može odgovoriti na pitanje o kojoj je *dominantnoj funkciji* riječ, te u kojoj su mjeri relevantne *subdominantne funkcije*; tek tada možemo odrediti o kojem se uporabnom obliku zapravo radi. Raspravljajući o *književnim sustavima* V. Žmegač je upozorio: "Prihvatajući određenu terminologiju ili neku periodizaciju, moramo imati na umu da se u stvarnosti nikad ne javlja čist, 'destilirani' stil; takva je predodžba tek apstrakcija književnopovijesne sinteze."²⁶

Ponovno je čitanje Ujevićevih tekstova pokazalo kako mnogi od njih koje bi trebalo svrstati u *prvu* Belkeovu skupinu (u *oblike koji informiraju*), imaju istodobno i vrlo naglašenu *apelativnu funkciju*, i to prisutnu u tolikoj mjeri, da su zapravo *obje funkcije dominantne*. Ova nas je spoznaja *specifičnog značaja* toga dijela Ujevićeve proze potaknula na uspostavu jedne *varijante* Belkeova tipološkog modela, pa smo Ujevićeve tekstove razvrstali u *tri temeljne skupine*. To su: a) *tekstovi s informativno-apelativnom funkcijom*, b) *tekstovi s funkcijom vrednovanja*, i c) *tekstovi s autobiografskom funkcijom*.²⁷

²⁵ (M(iroslav) V(aupotić), *Općenite napomene uz ovo izdanje*, u: Hrvatska književna kritika, VIII, Tin Ujević, 431-432. Matica hrvatska, Zagreb, 1964., 17-18.

²⁶ V. Žmegač, *Književni sustavi i književni pokreti*, u: Uvod u književnost, Globus, Zagreb, 1986., 501.

²⁷ Popis te građe, oblikovan u tablice u kronološkom slijedu, donosimo na kraju ovog rada.

2. Tekstovi s informativno-apelativnom funkcijom

Nazivlje i atribucije

Prisjetimo se: Belke u *prvu* skupinu *uporabnih oblika* ("informativnu") ubraja raspravu, traktat, znanstveno-popularno djelo, izvještaj, reportažu, interview i životopis, a u *treću* ("apelativnu") govor, propovijed i polemiku.

Kad smo s osloncem na taj model krenuli u ponovno čitanje, pošli smo od atribucija tekstova u SD. Evo rezultata:

1. Redaktori SD-a su se - s dvije iznimke (rasprava, polemika) - služili *drugacijim* nazivima oblika;

2. Mnoge su tekstove nazvali *člancima*, pa je najprije valjalo odrediti kojim uporabnim književnim oblicima zapravo pripadaju. Kao književno-znanstveni termin *članak* je sporan, iako se o tome nije vodilo dovoljno računa. Jer, članak (*articulus, l'article, der Artikel*) u pravilu je neki tekst objavljen u novinama ili časopisu; opsežniji je od vijesti, proširene vijesti ili informacije, ali *ne implicira* neku *određenu funkcionalnost*, pa za našu svrhu nije uporabljiv. Razumije se: ako nas ne zanima aspekt funkcionalnosti, i raspravu i polemiku u novinama (časopisu) možemo nazvati "člankom". Taj aspekt nije zanimao ni autora jedinice "Članak" u jednom rječniku *književnih termina*, jer ga definira ovako: "Nevelik sastav u prozi koji svojim sadržajem čini celinu, a objavljuje se u dnevnom, nedeljnim i periodičnim novinama, književnim i naučno-stručnim časopisima, enciklopedijama, zbornicima itd.", slično kaže i R. Simeon: "(...) 2. članak u kakvom listu, novinama i sl."²⁸

3. Također je ustanovljeno da je Ujević napisao *daleko veći broj polemika* nego što su ih bili pobrojali redaktori SD-a. Budući da ih nije zanimao aspekt funkcionalnosti, *polemikama* su označili samo Ujevićeve *književne* polemike, a sve ostale su uglavnom nazvali *člancima*.

4. Pri ponovnu čitanju tekstova s aspekta funkcionalnosti - iskrsnuli su i *govori*.

Šest poznatih i dva nova oblika

Problem adekvatnosti nazivlja u SD sve se više usložnjavao, jer su nove spoznaje donijela i ponovna čitanja onih opsežnijih Ujevićevih tekstova koji su u SD nazvani *raspravama*.

Iz svih tih razloga zanemarili smo (za našu svrhu neadekvatan) *sustav atribucija* u SD, analizu vratili na početak i postavili pitanje: *što su zapravo*, u smislu naših uporabnih oblika, *tekstovi koje je Ujević napisao do kraja godine 1919.?*

Raščlamba je dala sljedeće rezultate:

²⁸ *Rečnik književnih termina*, Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Nolit, Beograd 1985., 105; R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, I, A - O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., 201.

1. Od *ukupno 11 oblika* što ih u svojoj prvoj i trećoj skupini predlaže Belke (a mi smo ih spojili u *jednu*), Ujević se okušao u *samo 6 od njih*. Pisao je *izvještaje, traktate, rasprave, životopise,²⁹ govore i polemike*.

2. Ujević poznaje i *dva* oblika kojih u Belkeovu "katalogu" - nema! Kažimo nešto o njima prije nego izložimo koji tekst ubrajamo u neki oblik i zašto.

U opisu dva nova oblika moramo krenuti od *izvještaja*. Ako je izvještaj onaj način informiranja o nekom događaju u kojem je izvjestitelj (pošiljalac poruke) obavezan na, što je moguće, veći stupanj objektivnosti ("kako sam vidio i čuo, tako prikazujem"), onda to podrazumijeva sljedeće: autor mora znati (i htjeti!) ustegnuti se ne samo od emocija nego i od eksplicitnih (vlastitih) sudova.

Ujević je, šaljući splitskom listu "Sloboda" redovite *izvještaje* iz Pariza - nastojao to poštovati. Ali, kad god mu je to događaj omogućio, *preoblikovao* je izvještaj u vrst teksta koji je *razvijenica iz izvještaja*, i za koju naziv u našoj praksi nije udomacem, ali ga europska publicistika i te kako dobro poznaje. To je *komentirani izvještaj*.³⁰ Kako i naziv govori, riječ je o *prijelaznici* od *izvještaja* prema *komentar*u. To je vrst teksta u kojem se o nekom događaju najprije podrobno izvješćuje, a potom se sažeto iznosi i vlastiti stav. Uz *izvještaje* i *komentirane izvještaje*, Ujević je osobito rado pisao i *komentare*.

Komentar je, prisjetimo se, ona vrst uporabnog oblika u kojem su u prvom planu stav i mišljenje autora o nekom (zbiljskom) događaju. Neki se autor toga oblika laća kad opravdano pretpostavlja da je primatelj njegove poruke već upoznat s osnovnim činjenicama o događaju; zato na njih tek *kratko podsjeća*, pa prelazi na iznošenje svoga mišljenja. Da bi neki događaj bio "vrijedan komentara", mora biti ne samo važan nego, na neki način, i "sporan", tj. o njemu mora postojati *mogućnost različitih stajališta*. Komentar je oblik *zahtjevniji* od izvještaja i od komentiranog izvještaja, jer ne pretpostavlja samo *dobru obaviještenost* i *kompetentnost* autora, nego i *razvijeni osoban stil*. U *komentar*u je *autor slobodan, odgovoran i sâm*.³¹ Valja naglasiti, da Ujevićevi komentirani izvještaji i komentari imaju vrlo naglašenu *apelativnu funkciju*.

Toliko o dva "nova" oblika.

Rasprava i traktat

Napomenuli smo kako analiza građe nije potvrdila opravdanost naziva *rasprava* za sve tekstove koji su tako nazvani u SD. Podsjetimo najprije što se smatra raspravom.

²⁹ Ujević je, kao što ćemo kasnije vidjeti, napisao nekoliko nekrologa (smrtopisa). U okviru ovog raspravljanja ne pravimo bitnu razliku između životopisa i smrtopisa.

³⁰ Npr. u njemačkoj praksi: der kommentierende Bericht.

³¹ Komentar u tisku u pravilu se potpisuje imenom i prezimenom. Nepotpisani su komentari redakcijski. U elektronskim su medijima komentari u pravilu *autorski* (dakle, najavljuju se i objavljuju).

Rasprava je opsežniji tekst, a zadaća joj je metodički jasno, sustavno i logično *raspraviti neki problem*. Stoga se taj oblik i udomaćio u znanosti. *Znanstvena rasprava* - to moramo imati na umu - namijenjena je *kommunikaciji među stručnjacima*. U slučaju Ujevićevih rasprava to nije slučaj, jer niti je bio, niti se smatrao znanstvenikom, a pišući svoje *rasprave* u pravilu se obraćao *nestručnjacima* (novinskoj odnosno časopisnoj publici). Nije mu dakle ni bio *cilj* pisati *znanstvenu* raspravu. No, Ujević se u svojim raspravama trudi *kompetentno, logično i sistematično raspraviti stanoviti problem*, pa je prvi dojam pri čitanju kako je riječ o *znanstvenoj* raspravi. To u prvom redu stoga, što je *predmet* o kojem raspravlja vrlo često i *legitimni predmet neke znanosti*. No, iako je stanovit broj tekstova koji su u SD nazvani raspravama - doista rasprava - *pretežan* njihov broj su *traktati*. Razlika je bitna.

Traktat, kao vrst teksta s dugom tradicijom, posebice je bio omiljen u srednjem vijeku kao "forma prikazbe filozofijsko-znanstvenih problema"; za takav traktat značajna je "jednostranost", njome se "(...) zastupa neka pozicija, kojoj autor pridaje značenje 'dogme', 'doktrine'(nauka) ili sustava (...)", pa se stoga traktatom može označiti i "(...) onaj tip poimanja, koji promišljanje i njegove rezultate izlaže u obliku neporecivih teza. Razlika između rasprave i traktata je u tome, što traktat predmet svoga raspravljavanja raščlanjuje s osloncem na unaprijed postavljene premise, pa ih zato ni ne može izložiti s onom objektivnošću kojom je to moguće uraditi u raspravi."³²

Životopis, govor, polemika

Valja još nešto uvodno reći i o tri preostala oblika, o *životopisu* (odnosno nekrologu/smrtopisu), *govoru* i *polemici*.

U *životopisu* (odnosno *smrtopisu*) dominantnija je apelativna od informativne funkcije, a subdominantno je prisutna i funkcija vrednovanja. Isto tako nema nikakve sumnje, da je *govor* izvorni, "najčišći" oblik apelacije, pa se ni na njemu nema potrebe zadržavati. S *polemikom* međutim stvari stoje nešto drugačije, također i zbog *značaja* brojnih Ujevićevih polemičkih tekstova. Belke podsjeća - iznoseći rezultate specijalističkih istraživanja nekolicine autora - kako u polemici "sva stilsko-retorička sredstva služe 'napadu' na neku osobu ili poziciju".³³ Posebice je za slučaj Ujevićevih polemičkih tekstova od interesa upozorenje germanista M. Pehlkea, da je "strateški cilj svake polemike intelektualno ili moralno uništiti teoriju ili osobu koju se napada, a medij polemike, jezik, funkcionira kao instrument

³² Belke, 1973., 79-80.

³³ *Ib.*, str. 123. Belke se oslanja na radove Michaela Pehlkea (*Zur Technik der Konservativen Polemik - Eine Untersuchung der Zürcher Rede Emil Staigers*, u: *Sprache im technischen Zeitalter*, 26/1968), Boda Leckea (*Sprache der Polemik - Zur Analyse rhetorischer Stilmittel in einem Oberstufenkurs*, u: *Projekt Deutschunterricht*, Stuttgart, 1972.), Norberta W. Feinänglea (*Lessings Streitschriften - Überlegungen zum Wesen und Methode der literarischen Polemik*, u: *Lessing Yearbook I*, München 1969) i drugih autora. Usp. i Belkeov popis literature, *ib.*, 168-175.

za aktiviranje averzija; ulomci [teksta, tj. polemike, op.a.] kojima se nešto konstatira ili argumentira - samo su u službi napadaja. Jezik polemike stalno je metaforičan: integrira svoje predmete u diskriminirajuće kontekste, polisemiju pojmova stavlja u poredak taktički aktivnih monosemantičkih struktura."³⁴ Valja također imati na umu i zaključak Boda Leckea: načelo jednostranosti i pristranosti, toliko značajno baš za polemiku, "(...) pravu podlogu i motivaciju ima u moralnom angažmanu"³⁵ Aspekt *moralnog angažmana* osobito je naglašen u Ujevićevim polemikama, pa ćemo imati na umu i ovo: "Ničim pomučena samouvjerenost da je protivnik u zabludi, sili polemičara na moralni stav koji ne poznaje opraštanja."³⁶

Rezultati uvida

Nakon što smo utvrdili neke od značajki oblika koje smo uvrstili u našu prvu skupinu, možemo kazati da nam podaci koji su sadržani u *popisu* omogućuju sljedeće zaključke:

Prvo, mladi je Ujević - koliko danas znamo - napisao 91 tekst s informativno-apelativnom funkcijom: 14 izvještaja, 9 komentiranih izvještaja, 16 komentara, 4 rasprave, 18 traktata, 3 smrtopisa, 3 govora, i 24 polemike. *Drugo*, ti su tekstovi nastali u vremenskom rasponu od 9 godina (od početka 1911. do kraja 1919.). *Treće*, objavljeni su u novinama i periodici, a samo dva u brošurama. *Četvrto*, napisani su u Zagrebu (8), Splitu (10), Dubrovniku (1), Beogradu (21), Šibeniku (1), na Rijeci (3), u Parizu (42), na Cetinju (3), te u Londonu (2). Za dva teksta, objavljena u šibenskom "Naprednjaku" (popis: 34, 35) nije bilo moguće pouzdano utvrditi da li su pisani u Splitu ili u Šibeniku. *Peto*, tiskani su u glasilima koja su izlazila u Zagrebu - 13 ("Hrvatski đak", "Stekliš", "Hrvatski pokret", "Zvono", "Savremenik", "Narodno jedinstvo"), u Splitu - 30 ("Sloboda", "Ujedinjenje"), u Sarajevu - 3 ("Bosanska vila"), u Beogradu - 18 ("Slovenski jug", "Pijemont", "Reč"), na Rijeci - 6 ("Riječki novi list"), u Šibeniku - 7 ("Naprednjak"), na Cetinju - 3 ("Dnevni list"), u Nišu - 3 ("Jugoslavenski glasnik"), u Antofagasti - 5 ("Pokret", "Jugoslavenska država"), u New Yorku - 1 ("Svjetlo"), u Valparaisu - 1 ("Jugoslavenska država") te u Milanu - 1 ("Il popolo").³⁷

Podaci koje smo dobili vrlo dobro ilustriraju i Ujevićevu naklonost jedinim oblicima: od početka spisateljskog rada kojim je želio *obavijestiti* potencijalne čitatelje i istodobno *apelirati* na njih, dat će jasno do znanja da kao javni radnik životni poziv neće potražiti samo u *posredovanju obavijesti o zbilji*. Njegovi intelektualni interesi, sklonosti i ambicije - pokazuju to ovi podaci - naći će adekvatan izraz u *oblicima* koje je izabrao za priopćavanje

³⁴ Belke, 1973., 123.

³⁵ Ib., 123.

³⁶ Ib., 124. Podsjećam na polemike Ujević - Matoš.

³⁷ U ovaj niz nismo uvrstili tri teksta iz ostavštine, jer su tiskani nakon Ujevićeve smrti (popis: 83, 87, 92), a niz služi orijentaciji u kojim je gradovima i glasilima Ujević objavljivao, tj. gdje je sve surađivao.

onoga, što je želio reći javnosti. To je *priopćavanje bilo u službi neke pragmatične svrhe* (Belke), *slijedilo je neku izvanjezičnu svrhu* (Mukařovskyy). Već znamo: *ta je pragmatična svrha bila Ujevićev politički angažman*.³⁸ Sada je jasno da sustav naših *oblika* nije samo "pomoćno sredstvo" (npr. u razvrstavanju *grade* zbog preglednosti i boljeg snalaženja), nego omogućuje otkrivanje izravne sveze u kojoj neki *naum* stoji *s ostvarenim oblikom*. Tako je V. Žmegač u već citiranu tekstu upozorio, da će pisci u smjeni "stilskih epoha" "(...) negovati one oblike koji će ponijeti njihove koncepcije".³⁹

Rekli bismo: svaki *naum* *već* je oblik.

Tako se i ovime potvrđuje neodrživost onoga načina gledanja na književne tekstove, kojim se umjetno odvajalo "formu" od "sadržaja". I Gajević u recepciju Ujevićeve proze daje obilje potvrda kako je ustaljeni, tradicionalni pojam *književnog teksta* zastirao sliku o njezinoj *naravi i funkciji*. I sâm na takvim pozicijama, donosio je Gajević na osnovi nejasne slike dalekosežne ali neargumentirane zaključke. Na primjer: "Kod Ujevića su dosta nejasne granice između pojedinih vidova proze [što znači "vid proze"? op. a.], a posebno između eseja, kritike, članka i feljtona. *Pošto je on pisao često na brzinu, ili čak iz materijalne nužde za dnevne listove, u njegove tekstove se 'potkradaju' manje ili više feljtonski elementi*" [kurziv naš, op. a.].⁴⁰ Tezu o "feljtonskim" elementima Gajević - iako to ne kaže - nekritički preuzima od A. Šoljana,⁴¹ iako se ona *izričito* odnosi samo na (neke) njegove *književne kritike*, jer Šoljan i *ne govori* o drugim tipovima Ujevićevih tekstova. Gajević nadalje, na osnovi jednog istrgnutog citata, zaključuje kako je Ujević "feljtone prezirao" [i to tobože zato jer je bio "enciklopedijski obrazovan pisac"!], ali onda posve neočekivano zaključuje: "Pa ipak, on je ostvario značajne domete i u ovom književnom rodu (...)" M. Vaupotić će, istaknuvši da ne može "ovdje" [u predgovoru VIII. knjige HKK, op. a.] davati "temeljitiiji i odrješitiiji sud o njegovim političkim spisima", ocijeniti da "ulaze u uži izbor naše najkvalitetnije političke publicistike prvih decenija XX vijeka, svakako sretnije od egzaltacija V. Čerine i mesijanističkih nebuloza D. Mitrinovića, a stilski briljantnije od racionalističke žurnalistike V. Stajića i M. Marjanovića". Također je s pravom upozorio da M. Krleža u svom tekstu *Jugoslavenško pitanje u prvom svjetskom ratu godine 1914*. Ujevića uopće ne spominje, zaključivši da je "vrijednost njegove [Ujevićeve, op. a.] publicistike iz tog razdoblja, neosporno veća od mnogih tamo nagomilanih imena".⁴²

³⁸ U uporabi oblika s informativno-apelativnom i autobiografskom funkcijom *izravno*, a u onima s funkcijom vrednovanja *djelomice i neizravno*.

³⁹ *Ib.*, 510.

⁴⁰ Gajević, *ib.*, 313.

⁴¹ *Podlistak podlistja brvatskoga*. Uz izbor kritičke proze Tina Ujevića. VIII. knjiga *Hrvatske književne kritike*, u: "Umjetnost riječi", VIII, 4, 295-305; Zagreb 1964.

⁴² *Ib.*, 20-21. Dodati bismo mogli: Krležina je "ujevićiana" tako "mršava", da bi to moglo biti predmetom posebnog proučavanja.

2. Tekstovi s funkcijom vrednovanja

Mladi prozaist sveden na književnog kritičara

Prema Belkeovu prijedlogu u ovu bi skupinu ulazilo ukupno *pet* oblika: *esej, podlistak, glosa, uvodnik i kritika*.

Pregledom građe moglo se ustanoviti kako je Ujević pisao eseje, podlistke i kritike, što je i do sada bilo poznato. No, važna je jedna druga činjenica, koja je postala razvidna tek nakon uspostave našeg *popisa*: Ujević je do kraja g. 1919. napisao ukupno 148 prozних tekstova različita opsega, ali je među njima *samo 33 kritika, podlistaka i eseja*, što je *samo dvadesetak posto sveukupnog mladenačkog proznog opusa*! Ako znamo da se interes za mladog Ujevića-prozaista do sada poglavito iscrpljivao na poznavanju *samo nekih* tekstova *iz ove skupine*, to znači da su se i sudovi koji su se meritorno donosili o Ujeviću-prozaistu, temeljili na *nereprezentativnom uzorku*, tj. na poznavanju vrlo *malog broja* tekstova. Pitanje o valjanosti takvih sudova može biti samo retoričko.

Drugim riječima: kako je nedostajalo volje za uvidom u cjelinu - *mladi Ujević-prozaist prešutno je sveden samo na (književnog) kritičara, (književnog) polemičara i feljtonista*.

Nije međutim prijeporno: u ovoj, razmjerno malobrojnoj, skupini su i neki od najzanimljivijih njegovih tekstova. Pitanje je samo iz kojih su sve razloga zanimljivi, te kakav im je status u kontekstu *cjeline* njegove rane proze.

Esej, podlistak, kritika

Podsjetimo sada na to što se smatra *esejom, podlistkom i kritikom*. Rezimirajući i kritički reflektirajući uglavnom njemačke autore,⁴³ Belke s pravom ističe da je za oblike s funkcijom vrednovanja - za razliku od onih koji informiraju - od prvenstvena značenja *subjektivno gledište onoga koji vrednuje*. Autor eseja ili kritike potaknut je na vrednovanje, pa će subjektivno prići predmetu o kojem piše, a uraditi to može na različite načine: objašnjujući, prikazujući, neobavezno časkajući ali i kritički sudeći. Takav *pristup* omogućuje i više "literarne slobode".⁴⁴

Belke tako ističe kako mnogi autori *esej* smatraju prije svega *umjetničkim* a samo uvjetno *uporabnim* oblikom. Doista je esej u europskoj književnoj tradiciji - posebice francuskoj i engleskoj - postao "pravom književnoumjetničkom vrstom", iako ne valja zaboraviti da je već rano publiciran u novinama i periodici, što je utjecalo na njegovu tematiku, opseg i formu. Gotovo da i nije potrebno upozoriti kako se baš od autora eseja očekuje uzoran stil. Belke podsjeća da je upravo "stilistička briljantnost" ono čime autor tog

⁴³ Belke, 1973., 105-114. Prvu njemačku monografiju o eseuju tiskao je B. Berger (*Der Essay. Form und Geschichte*. Francke Verlag Bern und München, 1964) koji taj oblik defini-
ra kao "izražajni oblik literarne umjetničke proze" (ib., 5).

⁴⁴ Ib., 105.

oblika želi "pridobiti" čitatelja za svoje stajalište.⁴⁵ R. Exner primjerice smatra kako je zadaća esejista - kritika u širem smislu riječi, kritika shvaćena kao ispitivanje, sukobljavanje i ocjenjivanje; pravi esejist "stalno sudi, on nikada ne piše a da ne sudi"⁴⁶. Valja podsjetiti i na Curtiusovo stajalište kako je kritička pozicija esejista "kritika života" kao takvog, pa ako bi trebalo odrediti razliku između *kritike* (npr. kazališne, književne, filmske) i *eseja*, onda bi ona bila poglavito u tome, što esejistu predmet o kojem piše nije *cilj* (kao kritičaru), nego *povod, poticaj* za dublju i sveobuhvatniju refleksiju.⁴⁷

Podlistak je legitimno dijete novina od rane dobi tog komunikacijskog sredstva, oblik što se javlja gotovo istodobno s prvim koracima građanskoga društva. Iako ga odlikuje kritičnost, zadaća mu je zabaviti. W. Haacke će reći kako feljtonist "(...) neki gotovo se čini trivialni susret oprema perspektivom", kako "stilizira male događaje svijeta".⁴⁸ I od feljtonista se očekuje da je majstor pera.

Za *kritiku* Belke smatra, da ona od sviju oblika u svojoj skupini ima najizrazitiji uporabni značaj, budući da kritičar, pišući u dnevnom ili periodičkom novinstvu, neposredno reagira na neki događaj i, uz to što čitatelja, slušatelja ili gledatelja želi i obavijestiti, kritičar - prihvaćajući neku tvorbu ili odbacujući je - motivira recipijenta da nešto uradi: ode (ili ne) u kino, pročita (ili ni ne uzme u ruku) knjigu, pogleda (ili ne) kazališnu predstavu. Isti autor je uvjeren, kako estetička sredstva kritičara stoje u službi vrednovanja.⁴⁹

R e z u l t a t i u v i d a

Nakon ove kratke orijentacije valja pogledati kakve obavijesti daje *popis* Ujevićevih tekstova:

Prvo, popis kazuje da je mladi Ujević napisao: 6 eseja, 5 feljtona i 22 kritike;

Drugo, ti su tekstovi napisani ali i objavljeni u istom vremenskom rasponu kao i oni u predhodnoj, a-skupini, dakle tijekom 9 godina (od početka 1911. do kraja 1919.), ali je čak 31 tekst napisan i objavljen u *prve četiri godine* a samo 2 u idućih *pet* godina, točnije: na samom kraju posljednje godine, 1919.;

Treće, za 30 tekstova se s velikom sigurnošću moglo utvrditi da su napisani u Zagrebu (15), Splitu (2), Beogradu (10) i Parizu (3). Za tri preostala biografski i drugi podaci ne daju dovoljno podloge za zaključak;

Četvrto, objavljeni su u periodici ili novinama što su izlazili u Zagrebu - 17 ("Hrvatski đak", "Stekliš", "Savremenik", "Agramer Tagblatt", "Srbo-

⁴⁵ Ib., 106.

⁴⁶ Ib., 106.

⁴⁷ Ib., 106.

⁴⁸ Ib., 110-111.

⁴⁹ Ib., 112.

bran", "Jutarnji list"), u Zadru - 1 ("Narodni list"), u Beogradu - 9 ("Slovenski jug"), u Sarajevu - 2 ("Bosanska vila") i u Splitu - 4 ("Sloboda").

3. Tekstovi s autobiografskom funkcijom

O "autobiografskom" tekstu načelno Oblicima s ovom funkcijom - u koje Belke ubraja *dnevnik, autobiografiju i uspomene* - zajedničko je to, da njihova uporabna vrijednost prvenstveno stoji u odnosu spram onoga koji ih piše. Namjere autora mogu biti različite: od "obračuna" sa samim sobom do "polaganja računa" (nekom poznatom adresatu ili "javnosti"), pa sve do opravdavanja vlastitih postupaka ili naprosto isticanja svoje osobe (što je vrlo često i slučaj). Autor dakle sama sebe čini predmetom objekcije. I jezična sredstva kojima se pri tome služi mogu biti različita; "autobiograf" pripovijeda, izvještava ili objašnjuje: "Kod svih ovih oblika riječ je o izravnoj preobrazbi života u jezične formulacije."⁵⁰

Pogledajmo kako se prema ovim općim određenjima odnosi naša građa. Zavririmo li ponovno u SD, vidjet ćemo da su u svesku XIV. - prije pisma i interviua - tiskani Ujevićevi "autobiografski spisi" i to u zamjetnu opsegu, na 210 stranica.⁵¹ Tek *dva* od njih su međutim napisana do kraja godine 1919: *Šaljiva Dalmacija* i *Tragika inteligencije*⁵², pa za naš rad samo oni dolaze u obzir. No, iako nema nikakve dvojbe, da oba teksta u sebi nose i autobiografske elemente, u njima smo već prepoznali drugačiju dominantnu funkciju: rukovodeći se kriterijem dominantne funkcije, u prvom smo tekstu pročitali pravu *polemiku*, a u drugome *esej*.⁵³

Kako su time atribucije u SD-u bile iscrpljene, valjalo je provjeriti da li smo doista pronašli sve tekstove koje možemo uvrstiti u ovu skupinu. Kako je poznato, Ujević iz mladenačkog razdoblja doista nije ostavio dnevnika, tek jednu kratku autobiografiju; za prave je uspomene bilo prerano. Međutim, imajući u vidu kriterij funkcionalnosti, u nekim smo drugim tekstovima napisanim do g. 1919. pročitali snažnu *autobiografsku* tendenciju, toliko funkcionalno dominantnu, da smo ih uvrstili u ovu, treću skupinu oblika.

Pisma i pjesničke proze.

Poseban status *Ispita savjesti*

No, prije nego pogledamo koji su to tekstovi, o još jednoj dilemi: poseban su problem predstavljala Ujevićeva pisma, neovisno dakako o činjenici, da su pravo vrelo različitih spoznaja.⁵⁴ S obzirom na kulturološko značenje *epistole* u našoj civilizaciji (o čemu ovdje, vjerujem, nije potrebno raspravljati), te, na primjer, s obzirom na tradiciju "pravog" i fingiranog pisma, postavi-

⁵⁰ Ib., 130.

⁵¹ Usp. SD, XIV., 9-219.

⁵² Ib., 9-12 i 13-19.

⁵³ Usp. naš popis.

⁵⁴ Literarno transponiranih npr. u diptihu D. Jelčića, *Približavanje sfingi*. Diptih o Ujeviću: esej i drama. Znanje, Zagreb, 1979.

lo se pitanje ima li među njegovim pismima i onih koja doista jesu takav tekst u našem smislu riječi. Iz *corpusa* Ujevićevih "pisama" već smo ranije bili izdvojili jedno, upućeno B. Mussoliniu, upozorivši na karakter pojma "otvoreno pismo", te ga uvrstili u *rasprave*. No, da li je to jedini slučaj? Proučivši Ujevićevu korespondenciju sabranu u XIV. i XVII. svesku SD-a, odlučili smo se u ovu, "autobiografsku" skupinu, uvrstiti samo jedno od pisama, i to ono, već glasovito, prijatelju M. Bartulici, pisano francuskim jezikom.⁵⁵

Od tekstova pak u kojima smo pročitali dominantnu autobiografsku funkciju većina pripada - zvuči to možda na prvi pogled neobično - Ujevićevim *pjesničkim prozama*. Izdvojeno stoji jedan od njegovih najpoznatijih radova iz našega razdoblja, *Ispit savjesti* (iz g. 1919.).

Ako je svrstavanje ovih tekstova u tu našu skupinu imalo osnove, time još uvijek nije bilo riješeno pitanje *kojem* od tri predložena *oblika* pripadaju, odnosno da li nazivlje što ga predlaže Belke odgovara našoj građi.

Već i površni pogled nudi niječan odgovor. I, dok bi se *Ispit savjesti* i mogao smatrati *uspomenama sui generis* ("Ispovijedanja"; u prilog tome govori u prvome redu opseg i karakter toga doista nesvakidašnjeg teksta), pjesničke proze i pismo upućuju na diktus *dnevničkog zapisa*.

R e z u l t a t i u v i d a

"Knjigovodstveno" gledano, naš popis daje sljedeće obavijesti:

Prvo, ukupan je broj tekstova s autobiografskom funkcijom 24, i to: 22 dnevnička zapisa, 1 autobiografija i 1 tekst ispovjednih uspomena.

Drugo, tekstovi su napisani u vremenskom razdoblju od 6 godina (prvi 1914., posljednji ujesen 1919.).

Treće, većina je objavljena u periodici, a jedan u knjizi (*Hrvatska mlada lirika*).

Četvrto, tekstovi su pisani u Parizu (4) i Zagrebu (16); za preostala četiri teksta (Popis: br. 2-5) mjesto nastanka nije moguće pouzdano utvrditi; možda su također pisani u Parizu, ali postoji mogućnost da su nastali i u doba Ujevićeva boravka u Legiji stranaca, odnosno nakon povratka u Francusku (a prije ponovnog dolaska u Pariz) - npr. u Avignonu.

Peto, tekstovi su objavljeni u periodici koja je izlazila⁵⁶ u Parizu - 1 ("Glasnik jugoslovenske omladine"), u Londonu - 5 ("Misao") te u Zagrebu - 16 ("Savremenik", "Književni jug").⁵⁷

⁵⁵ V. *Popis*, c/6.

⁵⁶ U ovaj niz nije unesen tekst pisma M. Bartulici, s obzirom da je tiskan postumno.

⁵⁷ U nastavku ovog poglavlja ogledni se primjeri Ujevićeve rane proze, razvrstani prema ovoj tipologiji, analiziraju (a) na *razini izraza* (književnostilske značajke) i (b) na *razini odnosa prema zbilji* (problemski sklopovi: Austro-Ugarska, Srbija, Jugoslavija, kulturni supstrat) i *književnom svijetu*.

PRILOG
KRONOLOŠKI POPIS PROZNIH TEKSTOVA
(1911. - 1919.)

a) Tekstovi s informativno-apelativnom funkcijom

TEKST Izvor: SD (svezak, str.)	NAPISAN gdje kada	OBJAVLJEN mjesec godina	UPORABNI gdje OBLIK
1 KNJIŽEVNI PRILOG (VII, 11-12)	Zagreb 1911.	1. 1911.	<i>Hrv. dak</i> Zagreb polemika
2 NOVA METRIKA G. NEHAJEVA (VII, 20-22)	Zagreb 1911.	3. 1911.	<i>Stekliš</i> Zagreb polemika
3 NAD HARAMBAŠIĆEVIM GROBOM (VII, 27)	Zagreb 1911.	5./6. 1911.	<i>Stekliš</i> Zagreb smrtopis
4 GOSPODINU R.F. MAGJERU (VII, 28-29)	Zagreb 1911.	5./6. 1911.	<i>Stekliš</i> Zagreb polemika
5 CEZAR NA SAMRTI (VII, 34-37)	Split 25.8.1911.	26.8. 1911.	<i>Sloboda</i> Split polemika
6 BARRES I OINOBARES (VII, 38-44)	Dubrovnik 9./1911.	23.9. 1911.	<i>Hrv.pokr.</i> Zagreb polemika
7 HRVATSKA DANAŠNJICA (VII, 45-50)	Zagreb 1911.	15-30.11. 1911.	<i>Bos.vila</i> Sarajevo traktat
8 GRUDOBRANI HRVATSKE (X, 9-12)	Zagreb 1911.	25.11. 1911.	<i>Zvono</i> Zagreb polemika
9 SITUACIJA U HRVATSKOJ (X, 13-15)	Zagreb 19.1.1912.	29.1. 1912.	<i>Slov.Jug</i> Beograd komentar
10 NARODNO JEDINSTVO (X, 16-17)	Zagreb	26.2. 1912.	<i>Pijemont</i> Beograd traktat
11 ("POZDRAV SRBIMA") ⁵⁸ (X, 483)	Beograd	18.3. 1912.	<i>Pijemont</i> Beograd govor (1)
12 SRBIJA ZA HRVATSKU (X, 18-21)	Beograd	26.3. 1912.	<i>Hrv.pokret</i> Zagreb komentir. izvještaj

⁵⁸ Naš naslov. Riječ je o fragmentu poznatog govora što ga je Ujević održao na mitingu "kod spomenika" (knezu Mihajlu) u Beogradu, 17. ožujka 1912. O cijelom je događaju sâm Ujević izvijestio u tekstu *Srbija za Hrvatsku*, a ovaj je govor prenio "Pijemont" dan kasnije.

13	KOMESARIJAT U HRVATSKOJ (I), X, 22-23	Beograd	25.3. 1912.	<i>Pijemont</i>
Beograd	komentir.
izvještaj
14	KOMESARIJAT U HRVATSKOJ (II), X, 24-26	Beograd	25.3. 1912.	<i>Reč</i>
Beograd	komentir.
izvještaj
15	HRVATSKA U BORBI ZA SLOBODU (X, 132-142)	Beograd	3./4. 1912.	(brošura)
<i>Pijem.</i> , Bgd	traktat
16	BEČ PRIJATELJ HRVATA! (X, 27-30)	Beograd	5.4. 1912.	<i>Pijemont</i>
Beograd	polemika
17	KNJIŽEVNOST I NACIONALIZAM (VII, 56-59)	Beograd	6.4. 1912.	<i>Hrv. pokret</i>
Zagreb	polemika
18	PRILIKE U HRVATSKOJ (X, 31-33)	Beograd	6.4. 1912.	<i>Reč</i>
Beograd	komentir.
izvještaj
19	PROGANJANA HRVATSKA (X, 34-35)	Beograd	25.4. 1912.	<i>Pijemont</i>
Beograd	komentar
20	POVODOM "ZORE" (X, 36-39)	Beograd	29.4. 1912.	<i>Slov.Jug</i>
Beograd	komentar
21	REVOLVER U PARLAMENTU (X, 40-41)	Beograd	27.5. 1912.	<i>Pijemont</i>
Beograd	komentar
22	NAKON JUKIĆEVA DJELA (X, 47-48)	Beograd	30.5. 1912.	<i>Pijemont</i>
Beograd	komentar
23	JEDNA GNJILA DRŽAVA (X, 49-50)	Beograd	2.6. 1912.	<i>Slov.Jug</i>
Beograd	komentar
24	NA BEOGRADSKI UNIVERZITET (X, 42-46)	Beograd	12.6. 1912.	<i>Rij.N.List</i>
Rijeka	traktat
25	OMLADINA U HRVATSKOJ (X, 51-54)	Beograd	16.6. 1912.	<i>Slov.Jug</i>
Beograd	rasprava
26	KOMESARSKE LAKRDIJE (X, 55-57)	Beograd	23.6. 1912.	<i>Slov.Jug</i>
Beograd	komentar
27	AUSTRIJA PROTIV SEBE SAME (X, 58-61)	Beograd	14.7. 1912.	<i>Slov.Jug</i>
Beograd	komentar
28	LEKCIJE KOMESARIJATA (X, 66-70)	Beograd	11.8. 1912.	<i>Slov.Jug</i>
Beograd	komentar
29	SRAMOTNO ČUTANJE (X, 62-65)	Beograd	17.8. 1912.	<i>Rij.N.List</i>
Rijeka	komentar
30	POKLIČ IZ TAMNICE (X, 71-72)	Beograd	24.8. 1912.	<i>Pijemont</i>
Beograd	polemika

31 GRUDANJE BLATOM
(X, 73-76)	Beograd	8.9.
1912.	<i>Rij.N.List</i>
Rijeka	polemika
32 ZA MLADU DALMACIJU
(X, 77-80)	Šibenik
26.9.	27.9.
i 18.10.
1912.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	traktat
33 NAŠOJ MLADOJ OMLADINI
(X, 81-82)	Split
21.10.	27.10.
1912.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	polemika
34 SLAVA NAŠIM MRTVIMA!
(X, 83-85)	?	8.11.
1912.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	smrtopis
35 SLOVENAČKI PREPOROD
(X, 86)	?	22.11.
1912.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	komentar
36 BORBA NACIONALISTIČKE
OMLADINE (X, 87-90)	Rijeka
26.11.	29.11.
1912.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	traktat
37 ISPUNJENI ZAVJET
(X, 92-96)	Rijeka	15.1.
1913.	<i>Bos.vila</i>
Sarajevo	traktat
38 BOŽANSKI LAGUM
(X, 97-100)	Split
27.1.	31.1.
1913.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	traktat
39 AUTONOMIJA ALBANIJE
(X, 102-104)	Split
10.2.	14.2.
1913.	<i>Naprednjak</i>
Šibenik	komentar
40 FURTIMAŠKA RĀDA
(X, 105-108)	Split
12.3.	15.3.
1913.	<i>Rij.N.List</i>
Rijeka	polemika
41 UZ PRIJEVOD (Pinona)
(X, 109-112)	Rijeka
17.3.	3.
1913.	(brošura)
Rijeka	komentar
42 OMLADINA VJERUJE
(X, 113-121)	Split
4.4.	10.4.
1913.	<i>Rij.N.List</i>
Rijeka	traktat
43 SLAVENSKI GERMANI?
(X, 122-131)	Split	5.
1913.	<i>Savremenik</i>
Zagreb	polemika
44 NAKON MARKOVA USKRSA
(X, 143-147)	Split
1.5.	8.5.
1913.	<i>Ujedinjenje</i>
Split	traktat
45 PRAVAŠI PRAVDAŠI
(X, 148-150)	Split	8.5.
1913.	<i>Ujedinjenje</i>
Split	polemika
46 ZA NOVU OMLADINU
(X, 128-131)	Beograd	30.9.
1913.	<i>Bos.vila</i>
Sarajevo	traktat
47 FRANCUSKO JAVNO
MIŠLJENJE I BALKANSKA
PITANJA (X, 153-155)	Pariz
14.9.	17.9.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
48 DOPIS IZ PARIZA
(X, 156-158)	Pariz
9.11.	22.11.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj

49	BUGARSKI NAROD NIJE
KRIV (X, 159-161)	Pariz
23.11.	26.11.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	komentar
50	DOPIS IZ PARIZA
(X, 162-164)	Pariz
24.11.	27.11.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	komentir.
izvještaj
51	DOPIS IZ PARIZA
(X, 165-167)	Pariz
25.11.	27.11.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
52	ABDIKACIJA CARA
FERDINANDA (X, 168-171)	Pariz
26.11.	29.11.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
53	DOPIS IZ PARIZA
(X, 172-174)	Pariz
28.11.	1.12.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	komentir.
izvještaj
54	NACIONALIZAM I
HRVATSTVO (X, 175-181)	Pariz
1.,3.,5.12.	4.,5.,9.12.
1913.	<i>Sloboda</i>
Split	polemika
55	JEDNA NIJEMA POVORKA
(X,182-183)	Pariz
3.3.	9.3.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
56	NJEMAČKA RAZMETANJA
(X, 184-186)	Pariz
5.3.	10.3.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	polemika
57	MEĐU FRANCUSKIM
NOVCEM I RUSKOM SILOM
(X, 187-189)	Pariz
13.3.	17.3.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	polemika
58	ATENTAT NA NOVINARA
(X, 190-193)	Pariz
16/17.3.	21.3.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
59	IZBORNA BORBA U
FRANCUSKOJ (X, 200-201))	Pariz	16.4.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
60	UZROCI SVAĐE I NADE U
POMIRDBU (X, 202-204)	Pariz	22.4.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	komentir.
izvještaj
61	SPORAZUM ILI SAVEZ?
(X, 205-207)	Pariz	24.4.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
62	PARIŠKA DOBRODOŠLICA
ENGLESKOM KRALJU
(X, 208-210)	Pariz
24.4.	28.4.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	komentar
63	PISMO IZ FRANCUSKE
(X, 211-216)	Pariz
28.4.	1.5.
1914.	<i>Nar.jedinstvo</i>
Zagreb	izvještaj
64	PRED NOVIM
PARLAMENTOM (X, 217-218)	Pariz
1.5.	5.5.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	izvještaj
65	TALIJANSKA KULTURA
PRED KULTURNIM SVIJETOM
(X, 219-222)	Pariz
3.5.	7.5.
1914.	<i>Sloboda</i>
Split	polemika

S. LIPOVČAN	140	Croatica 47-48/1998.-1999.		
66 JEDNA KONFERENCIJA VLADIMIRA ZAGORSKOG (X, 223-224)	Pariz 5.5.	8.5. 1914.	<i>Nar.jedinstvo</i> Zagreb	izvještaj
67 DELEGACIJE U FRANCUSKOJ ŠTAMPI (X, 225-226)	Pariz 7.5.	11.5. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	izvještaj
68 JEDNO HRVATSKO PREDAVANJE NA SORBONI (X, 227-229)	Pariz 8.5.	12.5. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	izvještaj
69 "EM SMO HORVATI" (VII, 96-106)	Pariz	5. 1914.	<i>Savremenik</i> Zagreb	smrtopis
70 RUMUNJSKA PREMA EVROPI (X, 230-231)	Pariz 15.5.	18.5. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	izvještaj
71 NJEMAČKI NOVAC ZA NOVINSTVO (X, 232-234)	Pariz 15.5.	20.5. 1914.	<i>Nar.jedinstvo</i> Zagreb	komentir. izvještaj
72 SRPSKO-HRVATSKA OMLA- DINA U PARIZU (X, 235-236)	Pariz 17.V.	20.5. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	komentir. izvještaj
73 ŠALJIVA DALMACIJA (XIV, 9-12)	Pariz	18.6. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	polemika
74 "VIHOR" O VLADIMIRU ZAGORSKOM (X, 237-238)	Pariz 30.6.	4.7. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	polemika
75 BLAĆENJE HRVATSKOG IMENA (X, 239-242)	Pariz 8.7.	14.7. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	polemika
76 ČIJI JE TRST? (X, 294-296)	Cetinje 10.9.	11.9. 1914.	<i>Dnev.list</i> Cetinje	polemika
77 "SLAVENSKA AUSTRIJA" (X, 297-300)	Cetinje 14.9.	15. i 16.9. 1914.	<i>Dnev.list</i> Cetinje	polemika
78 ITALIJA I DALMACIJA (X, 301-302)	Cetinje 10.9.	19.9. 1914.	<i>Dnev.list</i> Cetinje	polemika
79 ZNAČENJE DALMACIJE (X, 243-257)	London 6.	1.8. 1915.	<i>Jug.glasnik</i> Niš	rasprava
80 MEŠTROVIĆEVA IZLOŽBA I JUGOSLAVENSKA INTUICIJA (X, 258-266)	London 6.	29.8. 1915.	<i>Pokret</i> Antofagasta	traktat
81 VRATA KOJA NE TREBA ZATVORITI (X, 267-268)	Pariz početkom 8.	1.9. 1915.	<i>Jug.glasnik</i> Niš	komentir. izvještaj
82 JUGOSLAVENSKO MORE (XVI, 289-301)	Pariz 8./9.1915.	1. 1966.	<i>Kolo</i> Zagreb	traktat

S. LIPOVČAN	141	Croatica 47-48/1998.-1999.		
83 ZDRAVO, JUGOSLAVIJO: NAROD JE VJEČAN! ⁵⁹ (X, 269-272)	Pariz 23.10.	19.12. 1915.	<i>Pokret</i> Antofagasta	govor
84 NA ŽRTVENIKU EVROPE ⁶⁰ (X, 273-276)	Pariz 1.11.1915.	16.1. 1916.	<i>Pokret</i> Antofagasta	govor
85 TALIJANI I JUGOSLAVENSKO PRIMORJE (XVII, 183-210)	Pariz 10.1915.(?)	12.1915. 1.1916.	<i>Sujetlo</i> New York	rasprava
86 LE MARTYRE DE LA SERBIE ET L'IDÉE YUGOSLAVE (XVI, 302-308) (?)	Pariz 5/6. 1916.	1960.	<i>ZIK, SANU</i> Beograd	traktat
87 BESMRTNA FRANCUSKA (X, 277-282)	Pariz	11.6. 1916.	<i>Jug.država</i> Antofagasta	traktat
88 OBRISI JUGOSLAVIJE (X, 288-293)	Pariz 8.1917.	15.6. 1918.	<i>Jug.država</i> Valparaiso	traktat
89 OD MLADOSTI DO OMLADINE (X, 283-287)	Pariz 8.1917.	8.11. 1917.	<i>Jug.država</i> Antofagasta	traktat
90 NARODI PROTIV AUSTRO- UGARSKE ⁶¹ (XVII, 558-565)	Pariz 19.1.1918.	26.1. 1918.	<i>Il Popolo</i> Milano	rasprava
91 "NA FRONTU SAVJESTI" (XVII, 9-13)	Pariz 27.8.1918.	1967.	<i>SD</i> Zagreb	traktat

b) Tekstovi s funkcijom vrednovanja

1 ALMANAK "MI" (VII, 9-10)	Zagreb	1. 1911.	<i>Hrv.dak</i> Zagreb	kritika
2 HRVATSKA KNJIGA (VII, 13-19)	Zagreb	3. 1911.	<i>Stekliš</i> Zagreb	kritika
3 ĐUKA BEGOVIĆ (VII, 23-26)	Zagreb 27.5.	5./6. 1911.	<i>Stekliš</i> Zagreb	kritika

⁵⁹ Ujević ovaj tekst doista nije nikada "izgovorio" (napisao ga je za objavljivanje), no struktura teksta odgovara onom obliku koji mi ovdje podrazumijevamo pod govorom.

⁶⁰ Kao i u prethodnoj bilješci.

⁶¹ Riječ je o otvorenom pismu Benitu Mussoliniu. Redaktori SD-a uvrstili su ovaj tekst u Ujevićeva "Pisma", ne vodeći dostatno računa o komunikacijskom statusu *otvorenog pisma*, tj. o tome, da to nije nikakvo "pismo", nego publicistička forma koja uvijek podrazumijeva objavljivanje.

4	MEDU UREDNIKOM
I SARADNIKOM (XII, 9-14)	Zagreb	5./6.
1911.	<i>Stekliš</i>
Zagreb	podlistak
5	"DOMUS MARULORUM"
(XII, 15-16)	Zagreb	6.
1911.	<i>Savremenik</i>
Zagreb	podlistak
6	NAŠA NOVINSKA
KRITIKA (XII, 17-18)	Zagreb
1911.	7.
1911.	<i>Savremenik</i>
Zagreb	podlistak
7	"S MORA"
(VII, 30-33)	Split
5.8.	12.8.
1911.	<i>Narodni list</i>
Zadar	kritika
8	"I SENTIERI E LE
NUVOLE (VIII, 9-11)	Zagreb
1911.	9.
1911.	<i>Savremenik</i>
Zagreb	kritika
9	L. N. TOLSTOJ: "ŽIVI
MRTVAC" (VIII, 12-15)	Zagreb
1911.	31.10.
1911.	<i>Srbobran</i>
Zagreb	kritika
10	"VERSUNKENE SEELEN"
(VII, 309-313)	Zagreb
1911.	23.,25.11.
1911.	<i>Agr.Tagblatt</i>
Zagreb	kritika
11	"BOŠKOVIĆ" O BOŠKOVIĆU
(XII, 19-22)	Zagreb
1911.	12.
1911.	<i>Savremenik</i>
Zagreb	kritika
12	"PJESME" ALEKSE ŠANTIĆA
(VII, 214-321)	Zagreb	3.
1912.	<i>Savremenik</i>
Zagreb	kritika
13	LUJO VOJNOVIĆ: "KNJIŽEVNI
ČASOVI" (VII, 51-55)	Beograd
1912.	18.3.
1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	kritika
14	IVO VOJNOVIĆ: "GOSPOĐA
SA SUNCOKRETOM"
(VII, 71-74)	Beograd
1912.	1.4.
1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	kritika
15	MILAN M. RAKIĆ: "NOVE
PESME" (VII, 322-223)	Beograd
1912.	22.4.
1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	kritika
16	DUŠAN SREZOJEVIĆ:
"ZLATNI DASI"
(VII, 324-327)	Beograd
1912.	13.5.
1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	kritika
17	NODILO HISTORIK
(XI, 11-18)	Beograd
1912.	26.5., 2. i
9.6.1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	esej
18	TRI HRVATSKE ZBIRKE
(VII, 60-65)	Beograd
1912.	30.6.
1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	kritika
19	POKOJNI NODILO
(XI, 19-27)	Beograd
1912.	30.6.,
30.7. i
30.8.1912.	<i>Bos.vila</i>
Sarajevo	esej
20	SVETISLAV STEFANOVIĆ:
"SUNCA I SENKE"
(VII, 328-332)	Beograd
1912.	21. i 28.
7.1912.	<i>Slov.jug</i>
Beograd	kritika

21	NIKOLAJ VELIMIROVIĆ: "BESEDE POD GOROM" (VII, 333-337)	Beograd 1912.	4. i 11. 8.1912.	<i>Slov.jug</i> Beograd	kritika
22	MILAN BEGOVIĆ:"VRELO" (VII, 66-70)	Beograd 1912.	18. i 25. 8.1912.	<i>Slov.jug</i> Beograd	kritika
23	"KNJIŽEVNI ČASOVI" LUJA VOJNOVIĆA (VII, 75-86)	?	11. 1912.	<i>Savremenik</i> Zagreb	esej
24	"BESPUĆE" (VII, 338-40)	Zagreb 1912.	11. 1912.	<i>Savremenik</i> Zagreb	kritika
25	BOŽO LOVRIĆ: "DUGOVI" (VII, 87)	?	27.2. 1913.	<i>Sloboda</i> Split	kritika
26	ADELA MILČINOVIĆ: "BEZ SREĆE"(VII, 88-92)	Split	15.8. 1913.	<i>Bos.vila</i> Sarajevo	kritika
27	"DUGOVI" (VII, 93-95)	?	4. 1913.	<i>Savremenik</i> Zagreb	kritika
28	DIPLOMACIJA PREMA BALKANU (X, 194-199)	Pariz 29.3.	1.,2. i 4. 4.1914.	<i>Sloboda</i> Split	kritika
29	ZORA SA MOSORA (XII, 23-26)	Pariz 18.5.	22.5. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	podlistak
30	J. SKERLIĆ U NACIONALNOM RADU (VII, 341-45)	Pariz 21.5.	25.5. 1914.	<i>Sloboda</i> Split	esej
31	MUZA IRONIJE I SAMILOSTI (VIII, 16-25)	Pariz 1914.	8.12. 1914.	<i>Savremenik</i> Zagreb	esej
32	TRAGIKA INTELIGENCIJE (XIV, 13-19)	Zagreb 1919.	14.12. 1919.	<i>Jutarnji list</i> Zagreb	esej
33	"PROSIT 1920" (XII, 27-29)	Zagreb 1919.	1.1. 1920.	<i>Jutarnji list</i> Zagreb	podlistak

c) Tekstovi s autobiografskom funkcijom

1	PREDIGRA BURE (V, 9)	Pariz 1914.	1. 1919.	<i>Glas JO</i> Pariz	dnevnički zapis
2	PJESMA O BISERU (V, 10)	Pariz? 1914.	3./4. 1919.	<i>Misao</i> London	dnevnički zapis
3	DRUGOVIMA (V, 10)	Pariz? 1914.	3./4. 1919.	<i>Misao</i> London	dnevnički zapis
4	NEŠTO I ZA ME (V, 11)	Pariz? 1914.	3./4. 1919.	<i>Misao</i> London	dnevnički zapis

5	AGNI (V, 11)	Pariz? London? 1915.	3./4. 1919.	<i>Misao</i> London	dnevnički zapis
6	(M.BARTULICI) (XIV, 249-254)	Pariz 14.6.1918.	1966.	<i>SD</i> Zagreb	dnevnički zapis
7	UTJEHA (V, 11)	Pariz 1918.	3./4. 1919.	<i>Misao</i> London	dnevnički zapis
8	OBALA (V, 12)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
9	MASKE (V, 12)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
10	HORA (V, 13)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
11	POVRATAK (V, 13)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
12	PUTOVANJE (V, 14)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
13	ZBOGOM (V, 14)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
14	UZDANJE (V, 15)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
15	POSLEDNJA MUDROST (V, 15)	Zagreb 1919.	9. 1919.	<i>Savremenik</i> Zagreb	dnevnički zapis
16	PUTOVANJE /II/ (V, 16)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
17	DVA PUTA JAO (V, 16)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
18	POVIJEST DUŠA (V, 17)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
19	ŽIVCI (V, 18)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
20	U PREDZORJE (V, 19)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
21	NAPRIJED (V, 19)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
22	MOJ GRIJEH (V, 20)	Zagreb 1919.	1.12. 1919.	<i>Knjiž.jug</i> Zagreb	dnevnički zapis
23	ISPIT SAVJESTI (VI, 250-291)	Zagreb 1919.	2. 1923.	<i>Savremenik</i> Zagreb	ispovij. uspomene

ZUSAMMENFASSUNG

Dem *Prosawerk Ujević* wurde bisher weniger Aufmerksamkeit geschenkt als seiner Dichtung. Dies gilt vor allem für die von 1909. bis 1919. geschriebenen Texte, als der junge Ujević auch *politisch* aktiv war. Ausgehend von einem *erweiterten* Begriff der Literatur, der sich in der Opposition zum Paradigma W. Kaysers in der deutschen Germanistik der 70er Jahre entwickelt hat (vor allem in den Untersuchungen von *Horst Belke* /*Literarische Gebrauchsformen*, Düsseldorf, 1973. u. a./), wird hier das Prosawerk des jungen Ujević systematisiert und untersucht. Das Belkesche Modell von *literarischen Gebrauchsformen* wurde hier der *Natur* der Texte von Ujević angepaßt bzw. zum Teil neudefiniert. So konnte eine *Typologie* von Ujević' Prosatexten erarbeitet werden, wie es sie bisher nicht gab. Die angewandte Methode der *Systematisierung* ermöglichte einen eingehenden Einblick in das Frühwerk Ujević' und die Schlußfolgerung, Ujević war nicht nur ein (wenig oder mehr) erfolgreicher *Literaturkritiker* (worauf man bisher sein Prosawerk reduziert hatte), sondern ein Meister der Polemik, des Feuilletons, der Abhandlung und des Traktats, des Kommentars. Die literarische/stilistische Qualität der insgesamt 148 im genannten Zeitraum geschriebenen Texte läßt den jungen Ujević in die Reihe der besten kroatischen Publizisten im XX. Jahrhundert einordnen, wo ihren Platz schon längst Autoren wie Antun Gustav Matoš, Frano Supilo oder Miroslav Krleža haben.